

Міністерство освіти та науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми «**АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**»

Виконала:
студентка KorO1–M 18 з групи
Ремизовська Марія Олександрівна

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вержиковська О.М.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левицький В. Є.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ	
ВПЛИВУ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ НА АКТИВІЗАЦІЮ	
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З	
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
	8
1.1. Вплив різних форм організації навчально-виховного процесу на підвищення рівня активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	8
1.2. Корекційний вплив навчально-виховного процесу на активізацію навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	22
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ	
АКТИВНОСТІ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ	
ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
	33
2.1. Обґрунтування методики вивчення рівня прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	33
2.2. Результати констатувального етапу дослідження.....	41
Висновки до другого розділу.....	46
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ АКТИВІЗАЦІЇ	
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З	
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У НАВЧАЛЬНО-	
ВИХОВНОМУ ТА КОРЕКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСАХ	
	50
3.1. Особливості та умови підвищення рівня активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями при засвоєнні матеріалу на уроках.....	50

3.2. Умови підвищення активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями під час самопідготовки.....	60
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВОК.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Ситуація сьогоденного розвитку суспільства, і зокрема системи освіти, ставить перед дослідниками психолого-педагогічного напрямку завдання, розв'язання яких сприяло б особистісному розвитку, що пов'язане з підвищенням загальної культури учнів і може здійснюватися за умови урахування останніх інноваційних технологій. Одночасно підвищуються і вимоги до якості педагогічної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, оскільки наявність психофізичних недоліків об'єктивно ускладнює процес їх соціалізації.

У вітчизняній та зарубіжній корекційній педагогіці та спеціальній психології існує низка досліджень, присвячених різним аспектам проблеми корекційного спрямування навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Значна кількість робіт присвячена особливостям корекційного навчання і виховання молодших та старших школярів з інтелектуальними порушеннями (В.І. Бондар, Л.С. Вавіна, О.М. Вержиховська, В.В. Воронкова, О.В. Гаврилов, А.Н. Граборов, Г.М. Дульнєв, І.Г. Єременко, В.Е. Левицький, С.Л. Мирський, С.П. Миронова, В.М. Синьов, О.П. Хохліна). Завдяки даним розробкам процес навчання школярів з інтелектуальними порушеннями значно удосконалився, підвищилась їх активність у процесі навчально-виховної діяльності, що суттєво збагатило теорію та практику корекційної педагогіки.

Для успішного навчання молодших школярів з інтелектуальними порушеннями вчитель повинен добре знати не лише особливості пізнавальної і розумової активізації діяльності школярів, але й чітко бачити прояви активності відповідної нозології дітей у процесі різних видів діяльності, зокрема навчальної, слідкувати за тим, як особистісні стосунки впливають на рівень їх наукованості. А ми знаємо, що при значному порушенні активності дитини з інтелектуальними порушеннями вторинним виступає зниження рівня активізації

діяльності, що призводить до виникнення у дітей незацікавленості, почуття невпевненості у своїх діях, а надалі знижується рівень психічно-пізнавальної діяльності.

Забезпечення оптимального рівня активності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями у навчальному процесі – одна із найважливіших психолого-педагогічних умов, від якої багато у чому залежить процес навчання (Г.М. Дульнєв, М.Ф. Гнєздилов, М.Т. Кузьмицька, Н.Ф. Кузьміна тощо) Тому при організації навчальної діяльності корекційний педагог повинен враховувати рівень пізнавальної діяльності та активності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, який залежить від особливостей їхнього психофізичного розвитку, що допоможе коригувати їх навчальну діяльність. Аналізуючи проблему активізації діяльності у процесі навчання ми повинні логічно описати психологічні і дидактичні особливості уроку в спеціальній школі. А це, в свою чергу, дозволяє педагогу уміло використовувати на практиці свої знання про типи уроків, особливості їх проведення, правильно планувати уроки за темами, добирати найдоцільніші структури уроків. Усе це сприяє підвищенню корекційного впливу, а також ефективному засвоєнню учнями навчального матеріалу.

Теоретичні дослідження показали, що дослідники висували напрямки, способи і прийоми підвищення активності діяльності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями за умови навчально-виховного та корекційного впливу. Однак ще не достатньо звертається увага на системний вплив у процесі навчальної діяльності щодо підвищення рівня активності дітей, що і зумовило вибір теми дипломної роботи магістра «Активізація навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу»

Мета дослідження – розкрити теоретико-практичні аспекти проблеми впливу навчально-виховної та корекційної роботи на активізацію навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Гіпотеза дослідження – відповідна організація педагогічного забезпечення навчально-виховного та корекційного процесів у спеціальній школі стимулює пізнавальну діяльність молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, підвищує рівень їх активності у навчально-виховному та корекційному процесі.

Об’єкт дослідження – навчальна діяльність молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження– особливості активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями у навчально-виховному та корекційному процесах.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати теоретико-методологічні аспекти проблеми впливу навчання, виховання та корекції на активізацію навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

2. Дослідити рівень прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

3. Розробити педагогічне забезпечення підвищення рівня активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями на уроках та під час самопідготовки.

Методи дослідження: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, вивчення педагогічного досвіду і шкільної документації; аналіз спостережень за учнями на уроках та під час самопідготовки; педагогічний експеримент; аналіз продуктів діяльності учнів.

Експериментальна база: Комунальний навчальний заклад «Коростишівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» Житомирської обласної ради.

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретико-методологічних аспектів проблеми впливу навчання, виховання та корекції на активізацію навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення полягає у дослідженні рівня прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями під час уроків та самопідготовки; розробці педагогічного забезпечення підвищення рівня активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями на уроках та під час самопідготовки.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Активізація навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями».

Структура роботи: робота має вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

ВИСНОВОК

Теоретико-емпіричне вивчення питання щодо активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями як засобу підвищення ефективності навчально-виховного процесу дало нам змогу зробити наступні висновки.

Основним в процесі навчально-виховної та корекційної роботи спеціальної школи є підвищення рівня активізації навчальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Підвищити рівень навчальної діяльності учнів на уроці можливо не лише згідно до його типу, але й за допомогою забезпечення його етапів, зокрема підготовка до сприйняття навчального матеріалу, сприйняття матеріалу, осмислення і усвідомлення матеріалу, уточнення, поглиблення і розширення знань, систематичне і узагальнююче засвоєння матеріалу, подальше закріплення матеріалу, перевірка засвоєння знань, вміння і навички.

Для вирішення навчально-виховних та корекційних завдань у спеціальній школі використовуються різні типи уроків. Типізація уроків можлива відповідно до тієї чи іншої предметної тематики, що і дозволяє визначити систему занять у класі. Усі уроки змістовно пов'язані між собою і проводяться в певній послідовності. Навчальна, виховна і корекційна мета усіх типів уроків відрізняються своїм складом, який залежить від особливостей пізнавальної активності та діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями. Ефективність навчального процесу залежить від правильного поєднання різних типів уроків, а також відповідної їх організації. Правильне обрання організаційних форм навчання активізує діяльність учнів з інтелектуальними порушеннями, підвищує рівень їх пізнавальних можливостей. Поряд з уроком основною формою навчального процесу в молодших класах необхідно ширше впроваджувати екскурсії, нетрадиційні форми організації навчання.

Урок – це цілісний, логічно закінчений і обмежений у часі регламентований обсягом навчального матеріалу, основний елемент педагогічного процесу, який забезпечує активну і планомірну навчально-пізнавальну діяльність групи учнів певного віку і рівня підготовки, спрямовану на розв'язання поставлених навчально-виховних завдань. Урок у спеціальній школі, як і в загальноосвітній – основна форма навчання, в якій поєднуються виховна і пізнавальна діяльність. Проте, в спеціальній школі урок має свої особливості, зумовлені специфікою пізнавальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями і завданнями корекційно-виховної роботи школи. На уроках у спеціальній школі, окрім загальноосвітніх та виховних завдань, однакових з загальноосвітньою школою, розв'язуються ще й інші завдання, властиві виключно спеціальній школі, відбувається компенсація і корекція недоліків розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Тільки завдяки цьому стає можливий розвиток особистості дитини з інтелектуальними порушеннями і формування у неї духовних і фізичних якостей.

У спеціальній школі широко практикуються повторення вивченого матеріалу, ігрові моменти для активізації діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями під час уроку. Навчання здебільшого відбувається на практичній основі; складні системи знань подаються в розчленованому вигляді, відповідно і діяльність учнів також набуває розчленованого характеру, особливо на початкових етапах, навчання. При організації учнів з інтелектуальними порушеннями на уроці особливо велику роль відіграють безпосереднє керівництво і пряма допомога вчителя, а у молодших класах це зводиться до патрунування кожної дії учнів. На рівень набутих учнями з інтелектуальними порушеннями знань впливають наступні фактори: інтелектуальні можливості, методична майстерність вчителя, наявність технічних засобів. Правильне проектування даних завдань оптимізує навчально-виховний та корекційний процес, тобто забезпечує якість і ефективність проведення уроків, зумовлює

цілеспрямованість добору необхідного змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання, корекції та розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями. Взаємозв'язок і єдність завдань – важлива умова успішного проведення уроку. Основою комплексного планування завдань будь-якого уроку в спеціальній школі є їх спрямованість на всебічний розвиток особистості учнів з інтелектуальними порушеннями з урахуванням їх допоміжних (загальних) та індивідуальних психофізичних особливостей і пізнавальних можливостей та рівня активності у процесі діяльності.

Корекційно-розвиваюче завдання уроку передбачає виправлення та розвиток в учнів інтелектуальної, емоційно-вольової, мотиваційної, рухової сфери особистості, пізнавальних інтересів, активності і навчальних здібностей. Чітке дозування розумового та фізичного навантажень, наявність постійно діючих педагогічних стимулів, які спрямовують дітей до активної навчальної діяльності, притаманні добре організованому уроку, створюють найбільш сприятливі умови для навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

На констатувальному етапі дослідження ми зробили спробу вивчити прояву активності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями навчальної діяльності. У дослідженні прийняли участь 15 молодших школярів з інтелектуальними порушеннями 3-х та 4-х класів Комунального навчального закладу «Коростишівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» Житомирської обласної ради. Дослідження проводилося за методикою завдань, які мають різний рівень тривалості (короткочасні та довготривалі). Сутність цих завдань полягала у тому, що учням з інтелектуальними порушеннями за короткий час пропонуються завдання, які повинні вони виконати. Ми проводили дані завдання на уроках образотворчої діяльності. У процесі проведення методики та спостереження за дітьми ми виявили рівні прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Кількісний та якісний аналіз емпіричного дослідження рівня прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями показав, що вони мають середній та низький рівень. Середній рівень прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями показали 8 учнів (53,3 %). Саме така дитина має незначний рівень згуртованості у навчальній діяльності, не достатньо активно приймає участь у повному емоційному обміні навчальним матеріалом, характерний початковий поверховий обмін, його інтереси та активність у навчальній діяльності не достатньо об'єднані і спрямовані на реалізацію єдиної мети усього класу; виявляє не чітку організованість та активність при виконанні навчальних завдань у практичній роботі, його дії недостатньо узгоджені, організовані, послідовні; показує середній рівень розвитку спільної діяльності та виявляє не чітку активність у ній, зокрема працює не достатньо зацікавлено з іншими дітьми, не завжди спрямовує власну активність та зусилля на розв'язання єдиного завдання; не достатньо чітко, конкретно та активно планує спільні дії у навчальній діяльності, періодично продумує хід дій та прийоми їх виконання; без зацікавленості та не достатньо активно допомагає іншим дітям у процесі навчальної діяльності, враховує лише власні інтереси та потреби. Рівень активізації навчальної діяльності учня залежить від: не достатньо активної підготовки до сприйняття навчального матеріалу, його осмислення і усвідомлення; не достатнього вияву зацікавленості до поглиблення, розширення, систематичного та узагальнюючого засвоєння матеріалу; не можливості самотійно, без допомоги педагога, долати індиферентне ставлення до навчальної діяльності і розвивати цікавість до неї. Низький рівень прояву активності у навчальній діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями показали 7 учнів (46,7 %). Саме такий учень взагалі не приймає участь у навчальній діяльності колективу, не виявляє активності та не приймає участь у повному емоційному обміні навчальним матеріалом, йому не

характерно навіть початковий поверховий обмін, його інтереси та активність у навчальній діяльності не об'єднані і не спрямовані на реалізацію єдиної мети усього класу; взагалі не виявляє організованість та активність при виконанні навчальних завдань у практичній роботі, його дії не узгоджені, не організовані, не послідовні; показує дуже низький рівень розвитку спільної діяльності та не виявляє активність у ній, зокрема не працює зацікавлено з іншими дітьми, не спрямовує власну активність та зусилля на розв'язання єдиного завдання; не чітко, не конкретно та не активно планує спільні дії у навчальній діяльності, або взагалі не виявляє активності, не продумує хід дій та прийоми їх виконання; без зацікавленості та не взагалі не проявляє активності до інших дітей у процесі навчальної діяльності власні інтереси та потреби не виявляє. Рівень активізації навчальної діяльності учня не залежить від активної підготовки до сприйняття навчального матеріалу, його осмислення і усвідомлення; він не виявляє зацікавленості до поглиблення, розширення, систематичного та узагальнюючого засвоєння матеріалу; не можливості не лише самостійно, але й за допомогою педагога, долати індиферентне ставлення до навчальної діяльності і розвивати цікавість до неї.

Результати проведених нами досліджень показують, що спостерігається нестійкий та низький рівень активності до навчальної, пізнавальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями 3-го класу, яка потребує корекції. Саме це надалі дасть нам змогу розробити умови і прийоми корекції активізації діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями на різних предметних уроках та під час їх самостійної діяльності. Досить ефективним засобом підтримання активізації діяльності учнів на оптимальному рівні є введення варіативності у форму подачі навчального матеріалу. Найкращий результат досягається тоді, коли забезпечується певне чергування словесних засобів з наочними і практичною діяльністю. Ми можемо спостерігати на уроці з образотворчої

діяльності чергування різноманітних видів діяльності, бесіда з використанням наочності, ілюстрація, практична діяльність учнів, тобто виконання вправ.

Умовами активного та ефективного засвоєння навчального матеріалу учнями з інтелектуальними порушення під час навчальної діяльності є : дотримання керівної ролі корекційного педагога на уроці; додержання структури уроку спеціальної школи; формування позитивного ставлення школярів з інтелектуальними порушення до сприйняття навчального матеріалу; проведення на початку уроку спеціальної роботи, спрямованої на приведення в оптимальний стан нервової системи дітей з інтелектуальними порушення і підготовки її до нервово-психічних напружень на уроці; засвоєння нового матеріалу повинно відбуватись на основі вже відомого учням з інтелектуальними порушення; врахування вікових, індивідуальних та типологічних особливостей дітей з інтелектуальними порушення при доборі навчального матеріалу; використання індивідуального та диференційованого підходу; добір зменшеної порції навчального матеріалу для опрацювання на уроці; зміст навчального матеріалу повинен мати значно нижчий рівень узагальнення порівняно з тим, що має місце у загальноосвітній школі; навчальний матеріал повинен подаватись в конкретних формах, бути спрощеним, зрозумілим для дітей з інтелектуальними порушення; на уроці повинна активно використовуватись наочність; повинна проводитись зміна практичної діяльності учнів з інтелектуальними порушення; потрібно постійно стимулювати та активізувати пізнавальну діяльність учнів з інтелектуальними порушення на уроці.

Підвищення активності та ефективності праці молодших школярів з інтелектуальними порушеннями під час самопідготовки залежить від наступних умов: правильного розміщення учнів у класі; підготовки домашнього завдання в один час для усіх учнів школи, що підвищує рівень їх пізнавальної активності та самостійності; під час самопідготовки роблять перерви для відпочинку дітей;

створення оптимальних матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, естетичних, моральних та інших умов навчальної праці учнів; формування у дітей вміння самостійно організовувати свою пізнавальну діяльність, зокрема навчати дітей самостійно та активно виконувати домашнє завдання; навчати дітей цікавим прийомам виконання домашніх завдань; давати дітям зразки виконання домашніх завдань або пам'ятки послідовності виконання домашніх завдань з предметів, що значно зацікавлює їх навчальною діяльністю, а також підвищує їх активність до виконання навчальних завдань. Такі умови праці підвищують працездатність учнів з інтелектуальними порушеннями та їх результативність при виконанні самостійних завдань, що розвиває у них цілеспрямованість, зацікавленість та активність до відповідного виду діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах психологических тестов / под ред. К.М. Туревич и др. – М.: Издательство Катрі, 2006. – 398 с.
2. Актуальні проблеми олігофренопедагогіки: збірник наукових праць / під ред. В.В.Воронкової. – М.: Вид-во АПН СРСР, 1988. – 61 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 215 с.
4. Вайнруб Е.М. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы / Е.Н. Вайнруб, Г.М. Плешкановская. – М.: Педагогика, 1989. – 137 с.
5. Вержиховська О.М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей особливостями інтелектуального розвитку: Навчально-методичний посібник / Вержиховська О.М., Бонецька О.М., Козак А.В. – Кам'янець-Подільський ТОВ «Друк-Сервіс», 2013. – 372 с.
6. Вержиховська О.М. Формування моральних якостей у молодших школярів з обмеженими розумовими можливостями у позакласній виховній роботі: монографія.–Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д.Г. 2009.-228 с.
7. Вимоги до уроку в спеціальній школі для дітей з вадами інтелекту; методичні рекомендації / укл. С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. – С. 13-15.
8. Виноградова А.Д. Практикум по психологии умственно отсталого ребенка / А.Д. Виногадова. – М.: Просвещение, 1985. – 143 с.
9. Виховання і навчання дітей в допоміжній школі / під ред. В.В. Воронкової. – М.: Школа-прес, 1994. – 416 с.
10. Власова Т.А. Про дітей з відхиленням у розвитку / Т.А. Власова, М.С.Певзнер. – М.: Освіта, 1983. – 95 с.

11. Воронкова В.В. Основні напрямки з підвищення ефективності уроку в допоміжній школі / В.В. Воронкова, В.Ф. Мачихіна // Дефектологія. – 1991. – №.2. – С. 14–18.

12. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе: пособие для учителей и студентов дефектологических факультетов педагогических институтов / под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – С. 45-51.

13. Гаврилушкина О.П. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников / О.П. Гаврилушкина, Н.Д. Соколова. – М.: Просвещение, 1975. – 70 с.

14. Дульнев Г.М. Навчально-виховна робота в допоміжній школі / під ред. Г.А. Власової, В.Г. Петрової. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.

15. Дефектологический словарь / под ред. Г.М. Дульнева. – М.: Педагогика, 1980. – С. 18.

16. Єременко І.Г. Дидактичні основи уроку в допоміжній школі / І.Г. Єременко. – К.: Радянська школа, 1996. – 135 с.

17. Єременко І.Г. Матеріали дослідження процесу навчання в допоміжній школі / І.Г. Єременко. – М.: Просвещение, 1982. – 159 с.

18. Єременко І.Г. Методичні рекомендації з питань запровадження диференційованого навчання в допоміжній школі / І.Г. Єременко. – К.: Радянська школа, 1980. – 136 с.

19. Єременко І.Г. Олигофренопедагогіка / І.Г. Єременко. – К.: Вища школа, 1985. – 328 с.

20. Ілляшенко Т.Д. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання: навчальний посібник для педагогів і шкільних психологів / Т.Д. Ілляшенко, Н.А. Бастун, Т.В. Сак. – К.: ІЗМН, 1997. – 123 с.

21. Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / под.ред. В.М. Синьова–К.: Наука, 1994. – 193 с.

22. Забрамная С.Д. Ваш ребенок учится во вспомогательной школе / С.Д. Забрамная. – М.: Педагогика, 1990. – 139 с.
23. Загальна психологія / під ред. О. Скрипченко. – К.: Освіта, 1997. – 346 с.
24. Коррекционно обучение как основа личностного развития / под ред. Л.П. Носковой. – М.: Педагогика, 1989. – 176 с.
25. Корекційна спрямованість початкового навчання у спецшколі інтенсивної педагогічної корекції: методичні рекомендації / укл. Л.С. Вавіна. – К.: ІСДО, 1995. – 125 с.
26. Кравец Н.П. Организация учебной деятельности учащихся младших классов вспомогательной школы в условиях внутриклассного дифференцированного обучения / Н.П. Кравец. – М.: Просвещение, 1991. – 169 с.
27. Круть М. Організація самостійної діяльності учнів допоміжної школи / М. Круть // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 48-51.
28. Лаврентьева Г.П. Практична психологія для вихователя / Г.П. Лаврентьева, Г.М. Титаренко. – К.: ВШОЛ, 1993. – 167 с.
29. Лапошина Э.В. Особенности ознакомления умственно отсталых школьников с некоторыми предметами ближайшего окружения / Э.В. Лапошина // Дефектология. – 1991. - №6. – С.72-77.
30. Левитов Н.Д. Детская и педагогическая психология / Н.Д. Левитов. – М.: Просвещение, 1964. – 149 с.
31. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.
32. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
33. Ляшенко А.М. Шляхи підвищення ефективності самопідготовки розумово відсталих учнів / А.М. Ляшенко. – К.: Освіта, 1979. – 85 с.

34. Ляшенко О.М. Організація керівництва самопідготовкою в умовах допоміжного навчання / О.М. Ляшенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 348 с. – С. 130-136.

35. Матвєєва М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: навчально-методичний посібник / М.П. Матвєєва, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. – 164 с.

36. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навчальний посібник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204с.

37. Мирский С.Л. Индивидуальный поход к учащимся вспомогательной школы / С.Л. Мирский. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.

38. Монахов М.І. Вивчення ефективності виховання: теорія і методика: досвід екперим. дослід / М.І. Монахов. – М.: Педагогіка, 1981. – 144 с.

39. Морозова Н.П. Основи навчання і виховання аномальних дітей / Н.П. Морозова. – М.: Освіта, 1983. – 74 с.

40. Обучение учащихся I-IV классов вспомогательной школы / под.ред. В.В. Воронкова. – М.: Просвещение, 1997. – 132 с.

41. Общая психология / под ред. В.В. Богословского, А.Г. Ковалева. – М.: Просвещение, 1981. – 453 с.

42. Основы обучения и воспитания аномальных детей / под ред. А.И. Дьячкова. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с.

43. Основи спеціальної дидактики / під ред. І.Г.Єременка. - 2 видання, доп. –К.: Радянська школа, 1986. – 259 с.

44. Охитина Л.Т. Психологические основы урока / Л.Т. Охитина. – М.: Просвещение, 1996. – 189 с.
45. Програма з української мови для 1-9 класів допоміжної школи / укл. Л.С. Вавіна. – К.:РНМК, 1992. – 92 с.
46. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. Хрестоматія: навчальний посібник / за ред. С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – 220 с.
47. Психологічні основи корекційної роботи в допоміжній школі / під ред. Ж.І. Шиф, В.Г. Петрової, П.Н. Головіної. – М.: Педагогіка, 1980. – 79 с.
48. Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку// Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту / Випуск 2. –К.:Освіта, 1994. – 12 с.
49. Пузанов Б.П. Обучение детей с нарушениями интеллектуального развития (олигофренопедагогика) / Б.П. Пузанов, Н.П. Коняева. – М: Академия, 2000. – 178 с.
50. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / под ред. Н.Л. Коломинский. – К.: Рад школа, 1988. – 156 с.
51. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании / Е.И. Рогов. – М.: Владос, 1996. – 35 с.
52. Рубінштейн С.Я. Психологія розумово відсталого школяра / С.Я. Рубінштейн. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.
53. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
54. Смірнова Л.Н. Корекційно-виховна робота вчителя допоміжної школи: посібн. для вчит. і вихов., з досвіду роботи / Л.Н. Смірнова. – М.: Освіта, 1982. – 54 с.

55. Турчинська В.Ф. Теорія і методика виховної роботи в допоміжній школі: програми педагогічних інститутів / В.Ф. Турчинська. – К.: Освіта, 1992. – 56 с.
56. Хохоліна О.П. Усвідомлення учбової діяльності в розумово відсталих школярів / О.П. Хохліна // Дефектологія. – 1997. – №2. – С.7-9.
57. Хрестоматія по історії олигофренопедагогіки / под. ред. В.М. Синьова. – М.: Учпедгиз, 1992. – 280 с.
58. Ульянова Т.К. Методика викладання української мови в допоміжній школі / Т.Д. Ульянова. – К.: КДШ, 1984. – С. 24-25.
59. Учащиеся вспомогательной школы: Клинико-психологическое изучение / под ред. М.С.Певзнер. – М.: Педагогика, 1979. – 232 с.
60. Юдилевич А.Я. Инновационное обучение во вспомогательной школе / А.Я. Юдилевич // Дефектология. – 1996. – №2. – С. 10-12.
61. Ярмаченко Н.Д. Проблемы компенсации нарушений развития у детей / Н.Д. Ярмаченко. – К.: Освіта, 1996. – С.27.